

Майбутнє Садиби Кесслера: романтичний замок чи потворна руїна?

Кожна десята пам'ятка в Криму становить загрозу для життя. Про це заявив заступник міністра з будівельної політики та архітектури Крима Степан Лапичак¹. За його словами, напівзруйновані споруди можуть будь-якої хвилини впасти. Декілька таких аварійно-небезпечних об'єктів є й у Симферополі та його передмістях.



му декілька назв – і Мисливський замок, і Будинок з привидами, й Палац лісової феї. Будівля так вдало вписана в ландшафт, що її можна вважати справжнім шедевром архітектури. Але милувати око мандрівників їй лишилося недовго: споруду настільки занедбано, що вона ось-ось повалиться.

С далеку ця споруда нагадує загадковий замок середньовіччя. В оточенні крон могутніх вікових дерев, вона розташована неподалік кримської столиці за селищем Лозове і добре проглядається з траси Симферополь – Алушта. Це, без сумніву, один з найромантичніших зразків кримського зодчества: своїми абрисами будинок раніше чимось нагадував знамените Ластівчине гніздо. Народна фантазія подарувала йо-

Офіційно цей культурно-історичний об'єкт має дві назви – будинок Ферсмана й Садиба Кесслера – й одержав статус пам'ятки національного значення. Засновник садиби, генерал-лейтенант Кавказької армії, посланник Росії в Туреччині Едуард Федорович Кесслер переїхав разом із сім'єю на постійне проживання до Криму в 60-і рр. XIX ст. Він оселився тут, в селищі Ескі-Орда (нині – Лозове), побудував власний замський будинок, зернохосвище, млин, розвів форельне хазяйство (від нього залишилися кам'яні ринви й ставок). Навколо дачі заклав парк та фруктовий сад на 10 десятинах землі. Залишки парка де-інде проглядаються й досі: каштанова алея, старі сосни й могутній грецький горіх пам'ятають колишню велич садиби, що була одним із наукових центрів не лише Криму, але й усієї Російської імперії. В будинку була перша наукова лабораторія сина хазяїна Олександра Кесслера, хіміка й метеоролога, засновника першої метеорологічної станції в Криму, учня знаменитого Бутлерова. Поруч із садибою, за крок від курної гамірливої дороги, що веде до кар'єру, відкритого його племінником, – могила

¹ Крымские памятники опасны для жизни // Росбалт. Новости. 25.09.2008.



рідного брата матері академіка Ферсмана Едуарда Кесслера, неподалік – ще декілька старих могил, повз які безперервно їдуть важкі вантажівки.

Саме в Криму вирішилася доля майбутнього видатного радянського геолога, популяризатора мінералогічних знань, дослідника природних покладів Радянського Союзу, першовідкривача хібінських апатитів і багатьох інших родовищ, академіка Олександра Євгеновича Ферсмана (1883–1945). Він називав Крим своїм першим університетом, а у своєму юнацькому щоденнику залишив запис: “Одна симферопольская горюшка определила всю мою дальнейшую жизнь”. Проводячи літні канікули у свого дядька О. Кесслера й прогулюючись територією садиби, маленький Саша захопився мінералами. Ці дитячі прогулянки лягли в основу однієї з його перших наукових праць – “Минералогия окрестностей Симферополя”, започаткували низку наукових експедицій, відкриттів і, врешті-решт, народження нової науки. На його честь названо не лише садибу, а й розташоване поруч невеличке селище Ферсманово. Ім'я Олександра Євгеновича увічнено в назвах двох мінералів – ферсманіту та ферсміту.

Геніальний Вернадський назвав Ферсмана своїм найкращим учнем.

Садибі пощастило пережити революцію, буремні роки громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Одразу після встановлення в Криму радянської влади садибу націоналізували. У 1922 р. там відкрили курси з підготовки вчителів для татарських шкіл, але проіснували вони недовго. Перед війною будинок займали військові, а в 1941 р., коли німці захопили півострів, там розташувалися гітлерівці. На диво, будинок пережив і це: можливо, завдяки авторитету колишніх власників.

Після війни в будинку-замку оселилися діти загиблих партизан – для них тут було влаштовано інтернат. У 1957 р. він розрісся, з'явилися нові корпуси. На другому поверсі колишньої дачі Кесслера залишилися дитячі спальні, на першому – проживали декілька вчительських сімей.

У 1970-х рр. в одній із кімнат першого поверху було створено шкільний краєзнавчий музей імені академіка Ферсмана. Доки існував музей, діти збирали каміння, описували знахідки, готували доповіді до щорічних ферсманівських читань. Приїздили сюди й відомі вчені, був постійний зв'язок із Симферо-

польським університетом. За спогадами вчителів, вся ця діяльність відбувалася від 1970-х до років перебудови з її економічними й політичними негараздами. У 1985 р. перспективи видавались майже райдужними: будинок ще був міцним, регулярно проводилися поточні ремонти. Було прийнято рішення про створення на базі садиби геологічного музею, але для цього треба було відселити три вчительські сім'ї, на що держава навіть виділила кошти, але йшов 1990 рік, і подальші історичні перипетії поховали благі починання. Почав протікати дах, замокали стіни. Дітей з другого поверху відселили. Музей припинив своє існування – частину експонатів було втрачено, інші передали до Кримського республіканського краєзнавчого музею (тепер – Центрального музею Тавриди). Вчительські сім'ї відселили, але грошей вже не було навіть на ремонт даху, почалася поступова руйнація.

Директор інтернату Олена Хіміна, яка працює тут з 1974 р., про будинок говорить, як про живу істоту, що помирає: “Останні два роки вже ніхто не приїжджає, ніхто нічого не намагається зробити. Про Музей





мінералогії всі забули, залишились лише руїни, які грабують мисливці за металом. Дах провалився чотири роки тому, а ще за два роки, взимку, впала одна з башт — звук був, як від вибуху. Тепер будинок вже не нагадує Ластівчине гніздо: із чотирьох вціліла лише одна башта, товсті стіни дали тріщини, розсипалися фігурні зубці”.

Весь цей час чиновники перекидали проблему від одного відомства до іншого, шукали, з чийого ж бюджету повинні бути виділені кошти. У жовтні 2005 р. постійна комісія Верховної ради АРК з питань культури, у справах молоді і спорту, розглядаючи питання про катастрофічне положення пам'ятки, відмітила, що споруда стрімко руйнується, і якщо найближчим часом не вжити екстрених заходів щодо створення умов для його продажу або довгострокової оренди, автономія може остаточно втратити унікальну пам'ятку архітектури к.ХІХ — поч.ХХ ст. Пройшло чотири роки, але “екстрених заходів” будівля так і не дочекалася.

До 2001 р. пам'ятка перебувала на балансі Міністерства освіти

і науки, наприкінці 1980-х на неї претендував Державний Нікітський ботанічний сад, потім її було передано під опіку Міністерства будівельної політики та архітектури Крима. Як підраховали в Міністерстві, лише на противарійні роботи потрібно біля 3 млн грн. Були спроби знайти інвесторів, пропозиції розміщувалися в пресі і на сайті Міністерства, але бажаючих вкласти мільйони в ремонт аварійної споруди не знайшлося. Ситуацію ускладнювало й те, що три відселені сім'ї залишались прописаними в будинку (їм було надано лише тимчасове житло). Та ось, нарешті, у 2007 р. мешканців забезпечили постійним житлом — отже, й цю проблему було вирішено. За інформацією начальника інспекції з охорони пам'яток Міністерства М. Кутайсової, до проекту бюджету

2009 р. закладено кошти на реставрацію пам'ятки, але надії майже немає — знову ж такі політичні, економічні причини, є більш важливі проблеми. Але сьогодні будівля перебуває в надаварійному стані — входити до будинку небезпечно для життя. За словами голови комітета з охорони пам'яток Симферополя О. Сергєєвої, вони неодноразово звертались до Кабінету Міністрів та Верховної Ради Крима, переконуючи у необхідності термінової розробки Регіональної програми з ліквідації аварійності об'єктів (за офіційним списком, в Криму нараховується близько 80 аварійно-небезпечних пам'яток), але лише на їхню інвентаризацію потрібно 4 млн грн. Ситуація виглядає безнадійною. Але якщо опустити руки й чекати допомоги від неспроможної влади, найближчим часом пам'ятка й насправді завалиться, перетворившись на купу каміння й пилу, і вже ніхто не озирнеться з вікна тролейбуса на рукотворне диво.

Сьогодні ж ще існує потенційна можливість зберегти цей непересічний історико-культурний об'єкт. Щоб зацікавити інвесторів, державні органи пропонують їм право довгострокової оренди (на 49 років) або ж навіть приватизації. Умова лише одна: виділити у відбудованому будинку невелику площу для розміщення експозиції, присвяченої життю й діяльності академіка О. Є. Ферсмана.

Інформацію для потенційних інвесторів чи меценатів розміщено:

на сайті Українського товариства охорони пам'яток історії та культури: www.pamjatky.org.ua

на сайті Міністерства з державної політики та архітектури Крима: www.minarchitekt.crimea-portal.gou.ua/rus

Адреси та контактні телефони:

01015, Київ, вул. І. Мазепи, 21, корп. 19, тел. 280-64-63;

95001, Крим, м. Симферополь, вул. Леніна, 17, тел. 241-870

² Судьбу дачи Кесслера решит зима // Крим. 25 ноября 2008.